

Jarkko S. Tuusvuori

Eurooppalaisia Amerikka-käsityksiä

Encyclopædia Britannica (15. p.) selittää sanaa americanization:

"Toimet, joilla aiottiin valmistaa Yhdysvaltojen ulkomaalaissyntyistä asujaimistoa täyteen kansalaisosallistumiseen. Tähtää amerikkalaisen elämän periaatteiden tekemiseen luonnolliseksi, jotta ne lisäksi ymmärrettäisiin ja että niihin sitouduttaisiin. [...]"

Amerikanisaatio' tarkoittaisi siis Yhdysvaltain liittovaltion aktiivista siirtolaisten sopeuttamisohjelmaa, maahanmuuttajien USAlaistamista, 'amerikanisoimista'. Tietosanakirja kertoo edelleen *americanization* -liikkeen aikakaudeksi ensimmäisen maailmansodan: 1920-luvulle tultaessa into jo laantui. Vähitellen ovat ajatukset niin 'tyypillisestä amerikkalaisesta' kuin 'amerikkalaisesta etevämyydestä' tulleet arvioiduiksi uudelleen.

Britannica, jota jo pitkään on päivitetty ja painettu USA:ssa, paljastuu itse amerikanisoiduksi instituutioksi. Se ei näet lainkaan puhu eurooppalaisten viimeistään 1898 käydyin Espanjan-Amerikansodan jälkeen kokeamasta uhasta, jonka uusi imperiaalistinen mahti muodosti. Tämä katsottiin brittijournalisti W. T. Steadin teoksessa *The Americanisation of the World* (1911) nykyajan avainkysymykseksi. Vaikka painajaiset eivät toteutuneetkaan aivan niin kuin luultiin, ranskalaisen André Tardieun kirja *Notes sur les Etats-Unis* (1908) ennusti, että Yhdysvallat ei voi enää jäädä sivuun yleismaailmallisista asioista. (Ks. [Koivisto &] Virtanen 1988, 291-3).

'Amerikkalaistamisen' pelko on

sittemmin vaihtunut inhoksi tai innoksi amerikkalaista populaarikulttuuria kohtaan. Sen muodostama amerikkalaistumisen tai "cocolaistumisen" riski tai vapautus tunnistetaan laajalti Euroopan kansalliskulttuureissa ja ympäri maailman. (Ks. Kero & Kostianen & Virtanen 1991, 556.)

Keijo Virtasen mukaan siirtolaisuuden ja matkustelun myötä kasvanut tieto sekä Yhdysvaltojen vahvistuva kansainvälispoliittinen ja -taloudellinen rooli johtivat ennakkoluuloiset eurooppalaiset muuttamaan torjuvaa ja vähättelevää asennettaan amerikkalaisuuteen. 1800-luvun puolimaihien saakka USA otti etupäässä vastaan eurooppalaisia kulttuurivaikutteita, kunnes alkoi vähitellen "amerikkalaistaa" koko muuta maailmaa. Sen voi ajatella vastanneen brittipappi Sydney Smithin 1820 esittämiin ja Bostonissakin julkistettuihin ilkeämielisiin kysymyksiin:

Lukeeko joku amerikkalaisia kirjoja? Meneekö amerikkalaisia teatterikappaleita katsomaan? Näkeekö amerikkalaista maalausta tai veistosta? [...] amerikkalaisia lääkäreitä tai kirurgeja? [...] amerikkalaisia kemistejä? [...] amerikkalaisia laseja? amerikkalaisia lautasia? amerikkalaisia takkeja tai leninkejä? [...] (Ks. Virtanen 1988, erit. 21 & 29-42 & 117-42 & [Koivisto] 289-340; myös seuraavat esimerkit, ellei toisin mainita, Virtasen [Koiviston]).

Eurooppalaisen Amerikka-kuvan tärkeisiin muokkaajiin ovat kuuluneet Pehr Kalm, Alexis de Tocqueville, James Bryce ja Knut Hamsun. Suomalainen luonnontieteilijä Kalm julkaisi Delawaren alueelle 1748-51 tekemänsä tutkimusmatkan pohjalta laajalti käännetyn ja luetun teoksen *En resa till Norra America* (1751). Kalmin merkinnät koskivat etenkin hänen omaa erikoisalaansa, kasvioppia, mutta hän kertoi teoksessaan myös laavammin elämästä Amerikassa. Kalm tapasi retkellään Benjamin Franklinin ja toimitti tämän julkaistavaksi eräitä kirjoituksiaan. Myöhemmin esimerkiksi Thoreau luki huolellisesti Kalmin Amerikka-kirjan.

1831 26-vuotias ranskalainen de Tocqueville teki yhdeksän kuukauden matkan Yhdysvaltoihin. Hän julkaisi 1835-40 analyysin maan demokraattisen järjestelmän rakenteesta, sen käytännön toimivuudesta ja opetuksista

Euroopan valtioille, mutta kirjoitti myös kokemuksistaan autiomaa-retkellä. de Tocqueville teroitti "olosuhteiden" ja "elintapojen" tutkimisen tärkeyttä, esimerkiksi 'enemmistötyrannian' uhkaa kun ei käynyt arvioiminen pelkästään lakitekstejä lukemalla. Hän korosti voimakkaasti Amerikan kasvavaa merenkulku-mahtia ja "kaupallista suuruutta". (de Tocqueville 1835-40, I, 198 & 305-10.) Teos saatettiin nopeasti useille kielille, muun muassa ruotsiksi, ja sitä luetaan edelleen perusteoksena amerikkalaisissa opinahjoissa.

Bryce ja Hamsun edustavat tavallaan viimeistä vaihetta eurooppalaisten kirjoittajien holhoavasta asennoitumisesta Amerikkaan. Brycen enimmäkseen myönteinen, mutta rahan keskeisyyteen kriittisesti suhtautuva tilitys *The American Commonwealth* (1888) oli hyvin suosittu teos, jota Bryce myös jatkuvasti ajantasaisti. Hamsun taas oli vierailut Yhdysvalloissa kahdesti 1880-luvulla, ennen kuin hän julkaisi tyrmävän tuomionsa amerikkalaisten alhaisesta kulttuuritasosta, *Fra det moderne Amerikas Aandsliv* (1889). Muun muassa Emersonin ja Whitmanin ansiot kiistäen Hamsun katsoi, että Yhdysvalloissa ruoka, aineellinen hyvinvointi, numerot, sensaatiot ja liike-elämä pitivät täysin valtaa yli hengen ja älyn harjoituksen, kirjallisuuden ja filosofian.

Jo aikaisemmin oli Charles Dickens julkaissut satiirinsa *American Notes* (1842), johon William Makepiece Thackeray, omien 1850-luvun Amerikan-matkojensa jälkeen, vastasi yhdysvaltalaisia kehuskellen. Matthew Arnold ja John Ruskin jakoivat Hamsunin käsityksen USA:n kulttuurista surkeudesta, mihin yhtyivät myös G. B. Shaw, Rudyard Kipling ja Maksim Gorki. Norjalainen Björnson ja saksalainen Treitschke taas näkivät paljonkin hyvää amerikkalaisessa elämässä. Ranskalainen intellektuelli Paul Bourget kirjoitti Yhdysvaltoihin suuntautuneen esitelmäkiertueensa pohjalta pakinoita, joissa hän piikitteli tasapuolisesti transatlanttisia ennakkokäsityksiä. Oma lukunsa oli Saksassa menestynyt Karl May, jonka suositut villinlännettariinat eivät perustuneet omiin matkoihin ja kenttätutkimuksiin, vaan lähinnä amerikkalaisen James Fenimore Cooperin romaanituotantoon. May ymmärsi, että kirjallisuus elää omaa elämäänsä, joka taas vaikuttaa siihen, kuinka ihmiset elävät omansa.

Suomalaisista Amerikkakuvauksessa kunnostautui Kalmin jälkeen värikäs joukko kirjoittajia. Fredrika Bremerin *Hemmen i den nya världen* (1853-4) sisälsi kuvauksia matkalta, jonka aikana tekijä oli tutustunut niin Emersoniin ja Hawthorneen kuin Lowelliinkin. Alexandra Gripenbergin *Ett halvår i Nya Världen. Strödda resebilder från Förenta Staterna* (1889) kuvasi visiittiä, jonka kuluessa oli tuttavuutta tehty Mark Twainin ja Harriet Beecher-Stowen kanssa. P. A. Siljeströmin *Resa i Förenta Staterna* tilitti 1850- ja Felix Heikelin *Från Förenta Staterna* taas 1870-luvun matkavuosia. Legendaarinen seikkailija Konni Ziliacus vuorostaan käytti kertomuksissaan muun muassa intiaanien korkeasta kulttuurista omia 1890-luvun Amerikan-kokemuksiaan.

Antti Tuurilla ja Lars Sundilla on siis ollut monia edeltäjiä. Populaarikulttuurissa pitkä linja piiryy Hiski ”Savon Woody Guthrie” Salomaasta Edu ”Uudenmaan Lyle Lovett” Kettuseen, edellisen ”Lännen lokarista” jälkimmäisen ”Roosan ja Valtterin luvattuun maahan”.

KIRJALLISUUS

- Encyclopædia Britannica. Micropædia.* 15th ed. (1979). Encyclopædia Britannica, Chicago 1991.
- Kero, Reino & Auvo Kostiainen & Keijo Virtanen 1991, *Uuden maailman jättiläinen. Yhdysvaltain historia.* Otava, Helsinki.
- de Tocqueville, Alexis 1835-40, *De la démocratie en Amérique I-II.* Vrin, Paris 1990.
- Virtanen, Keijo 1988, *Atlantin yhteys. Tutkimus amerikkalaisesta kulttuurista, sen suhteesta ja välittymisestä Eurooppaan vuosina 1776-1917.* SHS, Helsinki. [Luku III, s. 243-506, kirjoitettu yhdessä Hanne Koiviston kanssa]